

Apokryfy dokreslují kanonizovaná evangelia

Miluše Kubíčková

Pod slovem apokryfy (apocryphon) se původně mínily tajné spisy určené pouze zasvěcencům. Později se začaly vztahovat k záznamům o palestinských událostech, které nebyly zahrnuty podle kánonu (měřítko) do čtyř evangelií Nového zákona. Těmto textům, které nebyly uznány církví jako křesťanské, nevěnovali teologové ani historici dlouho patřičnou pozornost.

Když se církev po prvním století začala organizovat, bylo třeba vybrat z bezpočtu nejrůznějších záznamů a ústních podání o Ježíši Kristu ty nejuvěrohodnější. Kanonizované texty Lukáše, Matouše, Marka a podle Jana a rovněž ty, které měly charakter apokryfů, jako byly texty Tomáše, Filipa aj. se původně šířily ústně. Každý ze zapisovatelů, včetně apoštolů, uplatnil svůj osobitý pohled, čímž se vysvětlují mnohé rozlišnosti a také zkresleniny.

Náznak důvěryhodnosti mnohých záznamů kromě těch, které byly později kanonizovány, lze najít v Novém zákoně. Příkladem je začátek evangelia Lukáše, který nebyl osobním svědkem událostí v Palestině: „Mnozí se již o to pokusili, podat zprávu o událostech, které se mezi námi staly.“

Existovaly také apokryfy týkající se Starého zákona, např. Druhá kniha Makabejců, Kniha Tobiášova, Moudrost Šalamounova a jiné. Cenné informace zanechali někteří pozdějších církevní otcové, např. v druhém století biskup z Malé Asie Papias, později pak zejména Clemens z Alexandrie, mezinárodního centra vzdělavců pozdní antiky. Vyskytly se rovněž četné pseudoapokryfy jako legendy a nejednou fantasijní příběhy. Týkaly se obvykle těch částí života Ježíšova, které nejsou zahrnuty v Novém Zákoně. Podobně byly zachycovány příběhy - zřejmě až ve středověku - o životě a zvláště o smrti Marie, matky Ježíšovy.

Všechny apokryfické texty měly zjevně esoterický charakter, zatímco v kanonizovaných evangeliích jsou výpovědi založené na duchovních vhladech vyjádřeny spíše nepřímě.

K velké změně v pohledu na události spojené s životem a smrtí Krista Ježíše došlo v polovině dvacátého století, opomeneme-li duchovědné objevy Rudolfa Steinera již z počátku stejného století. Podle Andrewa Wellburna byl zpřístupněn příval dokladů, které nejen přinesly nové informace, ale naprosto změnilo dosavadní způsob nazírání. Tři

rozdělené skutečnosti, židovství, rané křesťanství a pohanská mystéria, se začaly v historii mísit a vzájemně ovlivňovat. Zasluhou zmíněného anglického vědce je možné se dovědět o silných esoterických proudech, které existovaly již v době raného křesťanství. Ty byly postupně, zvláště pak ve čtvrtém století, kdy kulminovala církevní ortodoxie, nejen odsunuty do pozadí, ale prohlášeny za kacířské. Katolická církev se v době, kdy se do jejich rukou koncentrovala velká moc, zcela odcizila duchu. Příkladem je výrok církevního hodnostáře Cypriana: „Nikdo nemůže mít Boha za otce, kdo nemá církev za matku.“

Množství nových objevů o začátcích křesťanství umožnilo zřídit rozsáhlou knihovnu pro dokumenty z nejrůznějších pramenů, tzv. Nag Hammadi. Většina textů má gnostický charakter, jiné jsou původu egyptského a navazují na jeho magického zakladatele jménem Hermes Trismegistos.

Hlavní součástí sbírky v Nag Hammadi jsou především kumránské svitky objevené v roce 1947 a dodnes dešifrované. Šlo o sbírku posvátných knih shromážděných zasvěcenci obce Essenů v Kumranu u Mrtvého moře. Ti nejen Starý zákon studovali, ale vyložili jej v esoterním duchu. Tajným spisům rozuměli pouze tito ilumináti. Byli znalci spisů antických učenců, např. Filóna, řecky mluvícího Žida z Alexandrie. Zasvěcením získávali Esseni tzv. gnosis, tj. božské vědění. Byli také pisateli vlastních textů, které byly v rozporu s oběma frakcemi judaismu, to je saduceů jako aristokratických kněží a také farizeů kněžstvu rabínskému. Zachované texty pocházejí z druhého a prvního století před Kr.

Další archeologický nález pochází z roku 1945, a to z horního Egypta. Obsahuje kopticko-gnostickou sbírku knih, tzv. codices, zaznamenaných na papyrusových listech. Jsou psány většinou v křesťanském, nicméně gnostickém duchu. Připomínají antická mystéria, proto byly v rozporu s židovským zákonem.

Největší rozruch v chápání palestinských událostí vyvolaly následující apokryfy uchované v Nag Hammadi: Tomášovo evangelium, jehož interpretace dodnes pokračuje, Apokryfon Jana, obsahující gnostickou kosmologii a také tzv. Evangelium pravdy ze školy Valentina. Zde byl patrný vliv Filipova evangelia nesoucí v sobě ducha mystérijního křesťanství ze Sýrie.

V roce 1958 bylo objeveno tajné Markovo evangelium, které se stalo dalším pramen duchovně prohloubeného pohledu na palestinské události. Pojednával o něm dopis Klementa z Alexandrie. Tím byly odhaleny mnohé zcela nové skutečnosti. A. Welburn o tom píše následující: „Marek vytvořil duchovní evangelium pro potřebu těch, kdo budou zasvěcováni... Než zemřel, zanechal své dílo církvi v Alexandrii, kde je dodnes starostlivě uchováváno a jenom těm je předčítáno, kteří jsou zasvěcováni ve velkých mystériích...“

Klementův dopis obsahoval též úryvky tohoto tajného evangelia podle příběhu, který se podobal probuzení Lazara.“ V kanonizovaném evangeliu Marka v Novém zákoně však tyto části tajného evangelia již obsaženy nejsou. V době působení Marka byly esoterické části jeho evangelia čteny neofyty jako součást výuky připravující je na zasvěcení v procesu velkého mystéria. Z toho je zřejmé, že v mysterijních školách se uplatnil silný vliv gnosticizmu.

Podle Andrewa Wellburna všechny tyto novodobé objevy jednoznačně potvrzují platnost duchovnědných poznatků o začátcích křesťanství, o kterých hovořil Rudolf Steiner ve svých přednáškách již na začátku 20. století. Také jeho upozornění z roku 1910 na vliv essenského učení na Matoušovo evangelium bylo nálezy z Kumránu potvrzeno. Novodobými nálezy starých spisů byla podepřena rovněž správnost Steinerova tvrzení, že Matoušovo evangelium bylo sepsáno hebrejsky, nikoliv řecky. Na tuto skutečnost ve 4. století upozornil již Hieronymus, první překladatel Bible z hebrejštiny do latiny. Originální verze Matoušova evangelia obsahovaly „esoterická“ místa vztahující se na stará mystéria. Ta byla srozumitelná pouze zasvěceným Essenům. Zmíněné pasáže byly proto z překladu řeckého a později také z Hieronymova latinského vypuštěny. Některá z těchto míst mají esoterický charakter, zejména když zachycují niterné Kristovy prožitky, když byl v poušti pokoušen. V Matoušově evangeliu přeloženém z řečtiny se píše: „Ježíš byl veden do pouště Duchem.“ V hebrejském originále Ježíš mluví takto: „Současně, když mě matka, Duch svatý (ruach), uchopila za vlasy, odvedla mě na velkou horu Tabor.“ Výraz „být uchopen za vlasy“ se používal v mystických kruzích pro vnitřní povznesení a pro chápání Svatého ducha v ženském rodě (ruach) a jako „pravou“ matku Ježíše. To odpovídá esoterickému učení, které bylo známo jak v židovsko-křesťanských, tak v gnostických kruzích. Smysl má také zmínka o hoře Tabor, která v důsledku neobvyklé zaokrouhlené formy je posvátným a slavnostním místem, které bylo centrem mysterijních a náboženských zkušeností. Jedná se proto o jedno z nejvýznamnějších duchovních míst Svaté země.

Četná kristologická díla Rudolfa Steinera vytvářejí myšlenkový rámec pro tyto nové objevy, které by jinak pro svou rozlišnost mohly vést ke zmatku. Steinerův ucelený evoluční pohled vnáší do zpráv a informací o raném křesťanství řád a jasné světlo. Pozoruhodná je jeho vědecká exaktnost spolu s hlubokým vhledem do duchovního vývoje světa. Steiner postřehl, že křesťanství odhalilo nový vztah mezi niterným světem náboženských zkušeností a vnějším kosmem, světem historickým. Křesťanství vidí jako mystérium i skutečnost: „Také vnější historické výzkumy jednou potvrdí to, co vytvořilo z

jiných, totiž čistě duchovních pramenů, základy mé knihy Křesťanství jako mystická skutečnost.“

V dalších desetiletích po Steinerově smrti došli k podobným závěrům v důsledku detailnějšího bádání také mnozí další historikové. Vedle spisu Andrewa Wellburna „The Beginnings of Christianity, Essene Mystery, Gnostic Revelation and the Christian Vision“ je to zejména dílo dodnes opomíjeného historika Waltera Bauera. Dle něho pionýři katolické ortodoxie, jako třeba Ireneus z Lyonu aj., vypovídali o jednotnosti a jednoduchosti původního křesťanství, které bylo variacemi a mystickými interpretacemi toho, co se však později pokládalo za kacířství. Walter Bauer stejně jako Rudolf Steiner konstatoval, že nejranější křesťanství v sobě neslo celé spektrum vzájemně více či méně jednotných, tedy nerozporných náhledů na Ježíše Krista. Avšak jak sílila moc katolické církve stále častěji byli autoři rezonující s prvotním křesťanství pokládáni za kacíře. Např. v druhém století to byl významný gnostický učenec Valentinus, ve třetím století Origenes, který se původně zasloužil o položení jednoho ze základů ortodoxní katolické církve - např. trojjedinost Boží - a další osobnosti.

Tento zpětný pohled na rané křesťanství umožňuje novodobému hnutí usilujícímu o obnovu náboženského cítění, to je Obci křesťanů, vnášet do něj opět sílu Ducha.